

GELIJK OF VERSCHILLEND?

MOTIEVEN, ERVARINGEN EN TOEKOMSTPLANNEN VAN VROUWELIJKE EN MANNELIJKE LEERLINGEN IN HET MIDDELBAAR AGRARISCH ONDERWIJS

Quinta Kools

Proefschrift Landbouwwuniversiteit Wageningen, 1999
214 blz., f 35,- (telefonisch te bestellen: 073 – 6415477)

In februari van dit jaar promoveerde Quinta Kools aan de Landbouwwuniversiteit op een onderzoek naar de positie van meisjes en jongens in het middelbaar agrarisch onderwijs (MAO). In het proefschrift staat de volgende vraag centraal: 'Zijn er verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke leerlingen in het MAO voor wat betreft hun motieven voor studiekeuze, ervaringen op school en toekomstplannen en zo ja, is daar een verklaring voor te vinden in de achtergrondkenmerken van de leerlingen of van de scholen?'

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, verrichtte Kools twee studies. Allereerst een kwalitatieve studie onder 42 leerlingen; deze diende als verkenning van de begrippen. Op basis van de resultaten is een vragenlijst ontwikkeld die in een tweede kwantitatieve studie bij 1197 leerlingen is afgenomen. Gekozen is voor vier studierichtingen: bloemschikken als typische meisjesstudie, en veehouderij, plantenteelt en groenvoorziening als typische jongensstudies.

Kools heeft haar onderzoek wetenschappelijk verdiept door de tokentheorie van Kanter toe te passen op een onderwijssituatie, en niet alleen de verschillen tussen jongens en meisjes te bekijken, maar ook verbanden met sekse-identiteit te onderzoeken. De tokentheorie beschrijft processen rondom mensen in minderheidssituaties, de zogenaamde tokens. In de originele studie van Kanter gaat het om vrouwen in arbeidssituaties. Vanwege hun minderheidspositie en de zichtbaarheid die daarvan het gevolg is, ervaren zij diverse problemen die bijvoorbeeld de doorstroom in de weg kunnen staan. Kools past de tokentheorie toe op een onderwijssituatie en let daarbij op zowel meisjes-tokens als jongen-tokens. Het MAO leent zich goed voor een dergelijke vergelijking: een aantal studierichtingen wordt gedomineerd door meisjes (zoals bloemschikken) en een aantal door jongens (zoals veehouderij). De tweede wetenschappelijke verdieping bestaat uit het onderzoeken van de effecten van sekse-identiteit. Zij onderzoekt in hoeverre sekse-identiteit een verklarende variabele is (naast 'biologische sekse'). De gedachte hierbij is dat met het toevoegen van sekse-identiteit, sekseverschillen beter verklaard zouden kunnen worden. Sekse-identiteit

wordt opgevat in termen van twee afzonderlijke dimensies: masculiniteit en femininiteit. Met behulp van een vragenlijst krijgen de leerlingen scores op elk van de twee dimensies. Hieronder volgt een samenvatting van de resultaten toegespitst op de centrale vraagstelling.

Motieven

Globaal gezien kiezen meisjes op basis van interesse en jongens op basis van beroepsperspectieven. Dit resultaat bevestigt de resultaten uit de verkennende studie en ook ander onderzoek naar sekseverschillen in keuzemotieven. Jongens hebben overigens relatief vaker een agrarische achtergrond (ouders met een boerderij) en in dit licht is het gevonden verschil logisch. De gezinssituatie is blijkbaar een onderliggende verklarende variabele die seksspecifiek uitwerkt.

In tegenstelling tot sekse, houdt sekse-identiteit nauwelijks verband met motieven. Het is dus niet zo dat feminiene leerlingen andere motieven hebben om te kiezen voor een bepaalde opleiding, vergeleken met masculiene leerlingen. Interessant is het overigens nog te melden dat de verschillende opleidingen geen verschillen in sekse-identiteit te zien geven. Dit betekent bijvoorbeeld dat de meisjes die voor veehouderij kiezen niet vaker masculien zijn dan de meisjes die voor bloemschikken kiezen.

Ervaringen

De verkennende studie laat zien dat de meisjes-tokens over het algemeen minder positief over hun klasgenoten zijn dan de jongen-tokens (n.b. een token bevindt zich in een klas waarin minder dan 15% van de eigen sekse aanwezig is). Dit lijkt de tokentheorie te bevestigen. Het kwantitatieve onderzoek bevestigt de tokentheorie echter maar ten dele. Het is wel zo dat vrouwelijke leerlingen in de jongensrichtingen minder goede ervaringen hebben met hun klasgenoten dan hun mannelijke klasgenoten. Maar aan de andere kant gaan de vrouwelijke leerlingen wel met meer plezier naar school. En tokens hebben wel minder goede ervaringen dan niet-tokens, maar het is niet zo dat meisjes-tokens slechtere ervaringen hebben dan jongen-tokens. Deze laatste bevindingen bevesti-

gen de tokentheorie dus niet.

Er worden allerlei verbanden met sekse-identiteit gevonden. Globaal gezien geldt dat feminiene types in niet-traditionele richtingen (zoals veehouderij) en masculiene types in niet-traditionele richtingen (zoals bloemschikken) minder goede ervaringen hebben.

Toekomstplannen

Toekomstplannen verschillen vooral in de veehouderij: de verkennende studie laat zien dat jongens vaker het bedrijf van de ouders willen overnemen, terwijl meisjes vaker een andere invulling zoeken van hun beroep. In de studie bloemschikken zijn er geen verschillen gevonden. Uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat meisjes na afronding van de MAO vaker willen doorleren, terwijl jongens vaker willen werken. Daarnaast willen meisjes minder dagdelen werken dan jongens en in het geval van kinderen worden de verschillen groter. Ook deze resultaten bevestigen ander onderzoek naar toekomstperspectieven van meisjes en jongens.

Er wordt een aantal verbanden gevonden tussen toekomstplannen en sekse-identiteit. Deze verbanden verschillen echter per studierichting en per sekse en er dringt zich geen globaal beeld op.

Kritische kanttekeningen

In het proefschrift van Quinta Kools wordt een aantal zeer interessante onderzoeksvragen gesteld. Op een goed gestructureerde manier worden deze vragen duidelijk beantwoord. Het onderzoeken van de tokenpositie van zowel meisjes als jongens in één type onderwijsinstelling is relevant en heeft nieuwe inzichten opgeleverd omtrent tokenprocessen. Verder lijkt het onderzoeken van zowel sekse als sekse-identiteit een manier om handen en voeten te geven aan de opvatting dat gender uit meerdere lagen bestaat. Het is spannend om te zien wat het kan opleveren in empirisch onderzoek.

Er valt echter wel iets af te dingen op de manier waarop dit begrip is onderzocht. Vanwege praktische beperkingen is niet gekozen voor de gestandaardiseerde lijst van Willemsen en Fischer, maar voor een alternatieve lijst die uit 10 vragen bestaat. Op zich is daar niks mis mee. Maar deze alternatieve lijst is niet getest in een pilotstudie, en dat is toch wel een minimale eis in wetenschappelijk onderzoek. De gok die hiermee is genomen, heeft helaas niet positief uitgekakt: de betrouwbaarheden van de twee schalen (.55 en .60) zijn eigenlijk te laag om conclusies te kunnen trekken. In haar aanbevelingen geeft Kools zelf ook aan dat het achteraf beter was geweest om de originele vragenlijst te gebruiken.

Inhoudelijk wil ik opmerken dat het laatste hoofd-

stuk een aantal belangrijke vragen onbeantwoord laat. In het eerste hoofdstuk wordt een discussie gevoerd over gelijkheid en verschil, en eenheid en verscheidenheid. Het is jammer dat deze discussie niet terugkomt in de conclusies.

Een andere opmerking betreft de rol van docenten. Kools beschrijft hoe in verschillende andere studies de docent aan de orde komt. MAO-docenten blijken meisjes niet altijd serieus te nemen. Sommige docenten geven er blijk van door te stellen dat meisjes voor de veehouderij kiezen omdat ze zo graag pony's aaien. Interessant is de vraag hoe dit in de klas uit zou werken, zeker gezien het feit dat juist in de veehouderij het percentage meisjes langzaam maar gestaag groeit. Het is niet voor niets dat juist in deze studierichting de meeste sekseverschillen worden gevonden. Kools had hier Kanters theorie heel goed kunnen (en eigenlijk moeten) gebruiken. In een zogenaamde 'tilted' groep kan de angst voor feminisering van het beroep om de hoek komen kijken. De manier waarop dit zich vertaalt in interacties tussen docenten en vrouwelijke en mannelijke leerlingen, is uitermate belangrijk in een tijd waarin meisjes zich in toenemende mate bewegen in jongensopleidingen.

Net als het proefschrift, blijf ik met deze kritiekpunten binnen de geijkte methoden in de onderwijskunde. Kools zegt dat ze haar proefschrift op het grensvlak plaatst van onderwijskunde en vrouwenstudies. Maar de vrouwenstudies waar zij naar verwijst, betreffen slechts een deel van het vakgebied. In feite negeert ze ontwikkelingen op het gebied van het poststructuralisme, discours-analyse, enzovoort. Wellicht is het niet mogelijk om een onderzoek te situeren tussen de traditionele onderwijskunde en deze nieuwere stromingen binnen vrouwenstudies, omdat er geen sprake is van een grensvlak, maar eerder van een diepe kloof. De vraag is hoe deze kloof te overbruggen is en toch aangesloten kan worden bij de meer recente ontwikkelingen binnen vrouwenstudies voor onderzoek in het onderwijs. Blijft staan dat het proefschrift door de combinatie van de twee vakgebieden een aantal antwoorden genereert op nieuwe en interessante vragen.

Sabine Severiens